

„Diktatúrában maradhat valaki

Keller Jázmin nyolcéves 1984-ben, amikor főkönyvelő édesapja disszidál, megpattanva a családjától is, amelyikkel egy erdélyi kisvárosban élt. Huszonhét esztendő múlva telefonál csak Münchenből: „Itt apu.” Meghívja egyetemét végzett, de állástalan lányát, próbáljon ott szerencsét. És Jázmin, akit ő Gelsominának hív – ez a jázmin olaszul, a lány az Országúton miatt kapta ezt a nevet –, elindul hozzá, némi kerülővel: be akarja járni apja egykori útvonalát, megnézni Belgrádot, Srebencit, Medjugorjét, Szarajevót, így érkezik meg az apjához. S talán útban van önmagához is. Király Kinga Júliának, aki Marosvásárhelyen született 1976-ban, az *Apa Szarajevóba ment* a hatodik kötete. Kiváló regény.

nagyon nehezen tisztességes”

■ *Talán meglepő, de nekem a regényedről egy nagyon régi akkád eposz jutott az eszembe, az Istár pokolra száll: az utazás itt erőtlen metafora. Igaz, a hősnőd utazik, de ez az utazás pokoljárás, fel kell idéznie, végig kell gondolnia egész addigi életét, amiben nem történt vele sok jó.*

– Annak szántam, egy pokoljárás történetének, ha magát a fogalmat nem is akartam így kidomborítani. Hiába a kacsaringós utazás, a városok közti sok-sok kilométeres távolság, a világ és a benne élő emberek csak díszletként szerepelnek itt, az utazásnak – egyelőre – nem a világ megismerése, hanem valami más a célja. A főszereplő pokolra száll, még hozzá egy belső pokolra. Az ember, ha törésponthoz érkezik, gyakran nem mer szembesülni a saját poklával, a különböző bugyrokban lakó démonjaival – én pedig azt akartam, hogy Jázmin szembesüljön velük. Elsőre nyilván mindenki a szexualitása démonával való küzdelmét veszi észre, de korántsem csak ezzel kell szembeszállnia, hanem a gyávasága, a szervilizmusa démonaival, és még sorolhatnám...

■ *Jázmin életében és így a regényben szokatlanul jelentős szerepet kap a szexualitás, ahogy Szeifert Natália Az altató szerekről című regényében is – erről nem kérdezlek, mert beszélte róla és sok másról is egy kitűnő interjúban Károlyi Csabának az ÉS-ben (2018. március 29.). Az mindenesetre teljesen nyilvánvaló, hogy ez a lány egyetemistaként nem a szex örömeért, hanem leginkább kétségbeesésből fekszik le mindenkivel. Egy felláció részletes leírása persze szokatlan, legalábbis egy nőtől, sokan megbotránkozhatnak rajta, beleértve a közeli családtagokat is. Kell ehhez bátorság?*

– Hogy általában kell-e, azt nem tudnám megmondani. Az én esetemben hosszú vívódás előzte ezt meg. Sokféle nyelvet kipróbáltam, írtam, töröltem, írtam, töröltem, míg végül kialakítottam magamnak ezt a frivol hangot. Két dolog nehezítette ezt meg: elsőként az, hogy nem tudtam leválni arról a mintáról, előképről, am számomra szerethetővé tesz egy asszonyt. Nem tudtam, és lehet, nem is akartam, mert szerettem volna azonosulni vele, olyanná írni őt, amilyenné én is szívesen válnék: egy erős, ám annál szelídebb emberré, akit nem darálnak be a kusza történelmi folyamatok és az autoriter hatalmi szerkezetek, bölcs marad, szerethető. Hogy ezt a bölcsességét honnan szerezte volna, az most nem érdekes, de szerencsére Keller Jázmin kikövetelte a bűnösségét – és milyen jól tette! Hiába ágyaztam meg a szerethetőségének és a szerethetőségének, modorosság és pipiskedés lett volna, ha nem csapom le egyre agresszívebb, egyre akarnokabb szólammokkal. Úgyhogy vettem egy mély levegőt és leváltam, lefejtettem magam a hősről.

■ *Ha nem teszed, nincs regény.*

– Ez volt a legfontosabb momentum, azt hiszem. Csak ezután jött a szemérem, ami szintén megnehezítette a helyzetemet. Hogy mit szólnak majd ehhez a szüleim, a hozzám közelálló és – nem utolsósorban – a szerelmem.

D. Magyar Imre

■ *És mit szölkak? Voltak felháborodott reakciók, nem is a szűkebb körből?*

– Ha felháborodás nem is, értetlenség, csendbe zárt rosszállás elég gyakran előfordult, ki kellett várni az idejét, amíg mindenkivel tisztázom, hogy ez nem én vagyok. Nehéz periódus volt, persze, mert alapvetően senki sem szereti, ha „rossz”-at feltételeznek róla.

■ *Jázmin úgy jellemzi magát, hogy „Gyenge vagyok, gyáva, szervilis, közömbös, én magam vagyok a kezdeményezés hiánya”.*

– Szerepel a mű elején egy Kolakowski-idézet, amivel az apa kitapétázza a gyűléstermet, el is viszik. Ebből való.

■ *1984-ben lehetett Kolakowskit olvasni Romániában?*

– Annyit tudok, hogy románra csak a nyolcvanas évek végén fordították le, és az Egyesült Államokban kiadott alternatív kulturális periodikában, az *Agorában* jelent meg. Magyarul bizonyára olvasható volt, a *Tézisek a reményről és a reménytelenségről* például a párizsi *Magyar Füzetek*ben adták ki, 1980-ban, ezt a szüleim olvashatták. Abból emeltem át mondatokat s azoknak a tulajdonságoknak a jegyzékét, amelyek megkönnyítik az egyéni érvényesülést. Az idézet ilyen vagy olyan formában a későbbiekben is folyamatosan visszatér, ez az egyik vezérmotívuma a könyvnek. Jázmin ehhez méri magát és az apját: hogy volt már akkor is egy hely a világban, ahol minden elnyomás dacára mertek ellenállni az emberek, mertek ilyet írni. Ennek a fényében próbálja végiggondolni, mit tett, illetve mit nem tett meg a szülei generációja – és az övé.

■ *Ami a tiéd is: ha másban nemigen hasonlítasz is rá, ugyanabban az évben születél, mint, a hősöd – vagy fordítva.*

– Örök kérdés, hogy hogyan élünk, hogyan legyünk boldogok. A piacon lévő, erről szóló giccskönyveknek már a gerincével is utat lehetne kövezni a mennyországba. Persze, jó lenne harmonikusan élni, úgy értem, tényleg harmonikusan, nem pedig azt hazudva magunknak, hogy harmonikusan élünk. Számomra ez éberséget jelent, tudatosságot, bátorságot.

■ *Az éberség szónak furcsa felhangjai vannak Kelet-Európában... Éberség, elvtársak!*

– Nekem már mást jelent. Mégpedig azt, hogy nem a világ van körülöttem, hanem én vagyok a világban, ami arra ösztökél, hogy nagyobb figyelemmel fürkészszem a körülöttem zajló eseményeket. Benne vagyok a világban, része vagyok, együtt mozgok vele. Ha a világ van körülöttem, könnyen lefejthetem magamról a nekem nem tetsző dolgokat. Ez pedig cinizmust eredményez, passzív agressziót. A valódi harmóniához szembesülni kell a problémáinkkal, ennek a szembesülésnek a révén teremthetjük meg a harmóniát. És tudni kell, ez a harmónia nem olyan, hogy egyszer elértem, és megvan. Mint a székely bácsi, akitől a felesége megkérdezi az aranylakodalmukon, hogy miért nem vall neki szerelmet, mire ő azt feleli: „Mondtam egyszer, s ha majd változás lesz, szólok.” Egyszer interjúztam egy olasz színházrendezővel, Pippo Delbonóval, aki buddhista. Ő azt mondta, nincs értelme úgy leszállnunk a pokolba, hogy nem hozzuk fel magunkkal azokat a lelkeket, akiket odalent találtunk, és akikhez az alászállás révén immár végérvényesen közünk van. Azt hiszem, életem egyik meghatározó tanítása volt ez. Jázminnak tisztáznia kell magában, a maga poklában az apjához való viszonyát, az anyjához való viszonyát, a saját magával, a testével, sőt a hatalommal való viszonyát. Csak így találhatja meg a harmóniát, a belső szabadságot, aminek a hiányától annyian szenvednek. Kelet-Európát át- meg átszövik a kollektív és egyéni traumák, nemigen tudunk mellrendelő viszonyokban gondolkodni, magyarán, a mások poklára odafigyelni, sokszor a társunkat is puffernek tekintjük. Szerintem ennek tudatosítása is közös benem és Jázminban. Úgy érzem, ezt az utat együtt jártuk be.

■ *A könyvírás önterápia is volt?*

– Ha terápianak nem is mondanám, hiszen már rálátásom volt sok mindenre, egyféle rendszerezésnek jó szívvel tudom nevezni. Ugyanis sok, a jelenünkre is érvényes válasz kerekedett ki belőle. Talán épp ez az izgalmas az írásban: felvet kérdéseket, amelyek menet közben arra kényszerítik az embert, hogy válaszokat keresen. Hogy igényes legyen, önkritikus, őszinte, és főként ne napolja el a dolgokat. Ne mondja azt, amit szokásosan – például esténként, mikor az ember lenyugszik és előtölulnak a nyomasztó kérdések –, hogy ráérek majd holnap válaszolni. Ezt a kényszerítő erőt nagyon szeretem.

■ *Több archaikus szövegtípust és ezzel sok régi tudatformát idéz meg a könyved, az imádságot, az átkot, a látomást. A legelső mondat is mintha egy teológiai szövegből származna. Az apa hagyja örökül a lányának: „Az ördög a tudás szilárdnak hitt része.”*

– Kedvelem a régi szövegeket, töredékeket, torzókat akár, olyanok, mint egy plakát letépett részei. Szeretem a bolyongás lehetőségét, amit egy szöveg fölkinál. Fellini mondta, mikor a *Satyricon*t forgatta, hogy a távoli múltat megteremteni, felépíteni ugyanolyan, mint a távoli jövőt, mindkettő sci-fi. A régi szövegek elképesztően megmozgatják az embert, hisz valóban más tudat, más világkép van mögöttük. Ha szándékosan nem is keresem őket, mindig megtalálnak valamiképp. Az ördögös mondat egyébként nem idézet. Hirtelen buggyant ki belőlem, amikor leültem írni a regényt. Ezek azok a pillanatok, amikor a torzók, magukat átírva, bekéredzkednek a jelenbe, és innen már fénysebességgel haladnak a saját sci-fivé válasuk felé.

■ *Így is rejtélyes mondat ez. Te miképp magyarázod?*

– Én ezt csak magamnak tudom megmagyarázni, méghozzá azzal, hogy állandó gyanakvással figyelem a saját tudásomat. Ha szilárdnak, késznek tekintem, abból bajok származnak, olykor igen nagy bajok. Nem gondolom, hogy a világ teremtése befejeződött, hisz itt vagyunk és teremtjük mi is, teremt minden nemzedék. Értelmezi, elemzi, újragondolja. Abban a pillanatban, amikor elhisszük, hogy a teremtés egy lezárult folyamat, kiszolgáltatjuk magunkat egy magunk fölé helyezett erőnek, ami elvégzi helyettünk az értelmezést és élénk tesz, ránk kényszerít egy ideológiát: ezt hidd el, ez vezet az üdvösséghez! Akár egy életre a rabjává, báb-jává válhatunk. Ha viszont kereső vagyok, magam is aktívan alakíthatom a világról való közös tudást.

■ *Jázmin nyolcévesen aligha érti ezt a mondatot. És később?*

– Számomra akkor válik rokonszenvenné a saját hősöm, amikor a lopás után – ellopja, ugye, ráadásul a barátjától, azt a pénzt, amiből végre elutazhat az apjához – feltámad benne a büntudat, azaz kiderül, mégis van lelke. Onnantól kezdve megpróbálja uralni a gondolati csapongásait, lerövidíti az utat, célirányosan tart a pokolra. Fölismeri, hogy nem lehet annyira monomán üzemmódban létezni, mint amilyenben addig élt. „Csak én vagyok, csak én utazom, csak én vagyok érdekes.” Rájön, hogy így semmit sem lát, semmit nem ért meg a világból, elszuhan mellette a táj, a történelem, az emberek. Ezért is fontos a németországi rész, ahol egy új nyelvet, egy új fogalmi apparátust is el kell sajátítania. És ezzel el is mozdul a sematikus gondolkodástól, a reflexszerű cselekvésektől, a mintává égett berögzültségektől, elkezd racionálisabban létezni. Újratanulja a világot. Nemcsak azért, mert szerencsésen kijött a pokolból, hanem azért is, mert egy új nyelv áll a rendelkezésére, amiben a fogalmak átrendeződnek, kiélelődik az említett éberség – hiszen itt, a túléléshez elsősorban azt kell megértenie, amit neki mondanak, és csak másodsorban fontos az, hogy meg tudja értetni magát.

■ *A tájak, amik elshannak Jázmin mellett, a Balkán-félsziget tájai, az ottani városok: Belgrád, Srebrenica, Mostar, Medjugorje, Szarajevó. Mintha te is kötődnél hozzájuk.*

– A kilencvenes években, közvetlenül a marosvásárhelyi fekete március után, jární kezdett hozzánk egy holland házaspár, eleinte apámhoz, aki akkortájt benne volt a közélet sűrűjében, aztán családi barátaink lettek. Ha jól emlékszem, erőszakmentes kommunikációval foglalkoztak, magyar és román, párbeszédkész értelmiségieknek tartottak tréningeket. Nálunk szálltak meg, hallottam a beszélgetéseiket, noha én akkor még nagyon gyerek voltam, pontosabban: akkor éltem ki a tizenpár éven át eltorzított gyerekkoromat. Jöttek hozzánk a délszláv háború idején is, beugrottak menet is, jövet is. Tőlük hallottam először a balkáni városok neveit. Nem mondanám, hogy túl egy forradalomnak hazudott puccson és egy polgárháborús kísérelten nagyon kíváncsi lettem volna arra, mi történik pár száz kilométerrel odébb. Nagyjából ekkor kezdtek érdekelni a fiúk, gördeszkáztam és fociztam a blokk előtt, élveztem, ahogy a korábban kongó boltok szép lassan feltelnek áruval, előbb csak narancsot lehetett venni vérontás nélkül, aztán banánt, aztán mindkettőt. Szerintem ez is stresszt okoz: a nélkülözést felváltó bőség. És akkor eltelte néhány év vagy inkább évtized, és nekem iszonyú büntudatom lett. Egyre megszállottabb lettem tőle. Minden, a délszláv háborúval kapcsolatos könyvet, albumot, naplót, újságcikket, naplót elolvastam, amit lehetett. Rá kellett döbbennem, hogy a szolidaritás fogalma és érzete, a szó, amit régen egy-egy augusztus huszonharmadiki ünnepségen skandáltunk – és ekkor nem Románia kiugrását ünnepeltük, hanem Ceaușescu –, eleve is elkoptatott szólam volt, annyi rátapadó mellékjelentéssel, hogy előbb meg kellett szabadulni ezektől, majd megérteni a szó valódi értelmét. Utalva a legelső kérdésre: a belső pokolból való visszajövetel idő kérdése is, nem nagyon lehet sürgetni.

■ *Jázmin miért megy vissza Sarajevóba?*

– Azért, mert elkunyerál egy nénitől egy telefonhátlapot, ami az illetőnek sokat jelent, de ő ezt már csak akkor tudatosítja magában, amikor a balkáni kitérőt követően elindul végre az apjához. Hiszen amikor először jár Sarajevóban, sem nem látja, sem nem érti a várost. Ez a spét számomra nagyon fontos. A regényben is, az életemben is. Azt hiszem, sikerült megírnom a büntudatomat. Sarajevó amúgy sokak számára a büntudat városa. Ezen is túl kéne lépni. Az, hogy mit és hogyan látott belőle a világ a közel négy éven át tartó ostrom alatt, nem terhelhető rá magára a városra. Nekem például, az első reveláció után, ami egy megkésést és eléggé infantilis rácsodálkozás volt az elmúlt években, hozzáadva a háborús és posztháborús körülmények egzotizálását, ma már sokkal fontosabb, hogy a mai Sarajevót értem-e. Mondok egy példát: mi a párommal mindig ugyanannál a családnál szállunk meg, s zsidó temető fölött, a Trebević oldalában. Egy háromszintes családi ház, a középső szintet, ami egy egész lakrész, kiadják. A városba mindig a temetőn keresztül ereszkedünk le. Szeretjük ezt az alászállást, körös-körül a fehér sírkövek, a még mindig szétlyuggatott házak, itt volt ugyanis az ostromgyűrű egyik vége. Ez Sarajevó látványos múltja, miközben az ember rálát a völgyre, a fellendülésre, a jelenre. Jó pár évszázadot átfogó múltról van szó, ugyanakkor a városba érve sehol egy utalás például Titóra. Van ugyan egy egyetemi kávézó, pontosabban kettő, ami Tito nevét viseli, de semmi több. Nem látni. Aztán egy alkalommal, amikor visszaértünk a házhoz, a felső szinten nyitva volt az ablak. Ott laktak az öregek. Szerb apa és bosnyák anya. És az ablakon át megláttam Tito képét a falon. És bármilyen furcsa, én ezt is jelennek éreztem.

■ *Nagy sor József Attilától a „Multunk mind össze van torlódva”: össze bizony, Sarajevóban, Boszniában és Hercegovinában is, Romániában is, Magyarországon is, ez a 2018-as választásokon is kiderült. S ez így is marad még egy ideig, nem gondolod?*

– Ezt gondolom, persze. Ugyanakkor nem lehet nem észrevenni, hogy a web2-es felületek mára már sokban átírták ezt az összetorlódást. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az ott terjedő szlogeneket, mémeket, amelyek embereket kapcsolnak össze – ártalmasan. Számomra fájdalmas tapasztalat az, amikor látom, hogy sok erdélyi is-

merősömet beszippantja az itteni, magyarországi propaganda, miközben egyre kiszolgáltatottabbakká válnak a magyar kormánynak, és szinte hagyják, hogy a helyi politikából kiszoruljanak. Miközben magukévá teszik egy másik ország kurzusát, retorikáját, és valami Messiás-várásból adódó komplexusból nem hallják ki azokat a szövegeket, amelyek egykor a saját hazájukban már megszorongatták őket, nem veszik észre, ami közvetlenül érinti mindannyiukat. Látod, ez is az éberség hiánya. Valami régi, heroikus küzdelem, helytállás hatja ezt át, amelyet innen az erdélyi magyar közösségre és irodalomra oly gyakran sütöttek rá bélyegként, hogy belsővé tett stigmájává vált. Ez a retorika – akárhonnan is nézem – háborús retorika. És most ezt igazolják. Duplán lekicsinylő, kiszípolyozó, nyomorúságos. E jelenség előtt tehetetlenül állok. Keresem magamban a nyelvet, a szelídséget, ami feloldozhatná – sikertelenül. Eddig, ha beszélni próbáltam, tajtékozó düh volt a válasz, és állandósult a vád: hazaáruló vagyok.

■ *Köszönöm, hogy ezt elmondtad. Hosszan beszélgethetnénk még erről, de nem akarok túl messzire kalandozni a regénytől – meg én vagyok az Magyarországon, aki nem ért az erdélyi – „erdélyi” – magyar politikához, bár nagy rokonszenvvel és szorongással olvasom Markó Béla vagy Parászka Boróka írásait, és persze herótom van a nálunk virágzó Erdély-giccstől. Az előbb említett városoknak a neve is szerepel a regényben, Marosvásárhelyé, ahol te is születettél s ahol Jázmin néhány budapesti év kivételével él, nem. Ez is tűnhet archaikus gesztusnak...*

– Inkább a referenciális olvasattól való félelmemből fakadt. Igaz, Dragomán György sem írta le *A fehér király*ban, mégis fölismerhető. Azt akartam, hogy akármelyik erdélyi városra lehessen gondolni, de mondjuk a vegyipari kombinát mindent átható és fojtogató, ammóniákos füstjéről meg gőzéről azonosítani lehet. A ködbe burkolózó, bizonytalan kontúrú városban, ha nem is tudatosan, már van valami archaikus.

■ *Gondolom, nagyon tudatosan írsz le ottani szavakat: fancsika, szerre, sifitel, letácsol, extemporále, lehurbol. Ezeket a mindennapi beszédben használod még?*

– Szeretek a tájszavakat – élővé teszik a nyelvet. Az olvasó beszélgető-, sőt játszó-társává válik általuk. A szabályt nem én alakítom, hanem a nyelv. Én csak használom a nyelvet, az olvasó pedig, anélkül, hogy hallotta volna korábban az adott kifejezést, mindent megért. Egyfajta összekacsintás ez.

■ *Szerintem akad, amit az olvasó csak sejt, de ez nem baj. Nekem a felsoroltakból ilyen például a fancsika, a sifitel vagy a letácsol. Mit jelentenek?*

– A *fancsika* darabot jelent, cefetkét, ilyesmit. A *sifitel* súrolást, amikor az ember ütemesen, de nem túl erősen huzigálja az ujját, mondjuk, valamilyen felületen. Ha foltos az asztal és azt egy nyálpöttyel akarom letörölni, sifitelek. A *letácsol* pedig a bekussoltatás.

■ *Ez se rossz szó... Vannak részek, amik az olvasó számára homályosak és azok is maradnak, mert Jázmin számára is homályosak, kibogozhatatlanok.*

– Vonzott az ellenpontozás. Van egy szószátyár lány, aki minden rezdülését kényszeresen dokumentálja, közli – de a világ, a történelem csak töredékesen jelenik meg a mondataiban és van, ami mindörökké titok marad.

■ *Ilyen az apa szekus múltja. Csak negyedinformációink vannak. Te bizonyára többet tudsz róla.*

– Szerintem kollaborált, de van egy pont, amikor fellázad – ekkor plakátolja ki a gyűléstermet a Kołakowski-idézzettel. A szökésével pedig a gyereket akarja menteni. Nem akarom elfogadni, hogy csak úgy otthagyja! Nem szeretné, hogy a gyereke lássa, miként megy tönkre a büntudatban. De én Keller Jázminnal követem a történetet és az ő számára sokszor nem derülhet ki az igazság. Ezért is nehéz a saját identitását megtalálnia, felépítenie.

■ *Lehet, hogy zsidó is, de ezt sem tudhatja biztosan, a nagymamája végig ködösített.*
– Igen, lehet, hogy zsidó. Ez is sejtelem marad, ami megnehezíti Jázmin útját. És ezt is tudatosan alakítottam ilyenre. Egy erős, autoriter, a titkolózásból fakadó hatalommal élő, szeszélyes nagymamát akartam írni, aki nagy valószínűséggel zsidó, és nagy valószínűséggel valahogy megmenekült a begettőzés, majd a deportálás elől, épp ezért egy különálló, egyszemélyes vallást teremt a szertelen történetivel, apokrifjeivel. Katolizálná az unokát, ezzel egyszerre teremtve alternatívát a hatalommal szemben és a megtagadott zsidóságával szemben. Ugyanakkor torkos: kolbászt zabál, káromkodik...

■ *Jázmin gyerekként annak is szemtanúja, hogy a szekus szomszéd – akinek valami bűne is lehet az eltűnt apával szemben – egyszer átugrik hozzájuk leukoplasztért megjódért, aztán másnap reggelre ott hal meg náluk. Ez a rész is csupa rejtély.*

– Ahogyan a brassói traktorgyári lázadás leverésének körülményei is azok maradtak számunkra. 1987 novemberében volt ugyanis Brassóban egy tízezreket megmozgató lázadás. Furamód, miközben a rendszer kegyetlensége a tetőfokára hágott, a felkelés szervezőit, a hivatalosan terjesztett adatok szerint, mindössze három év börtönbüntetésre ítélték. Aztán felröppent a hír, hogy valójában behívták őket egy üres tanácsterembe és besugarazták polóniummal vagy urániummal. Miközben minden tacepaóról és molinóról a „Dezamare, pace!” („Leszerelés, béke!”) szlogen jött szembe, ami a nukleáris leszerelésre vonatkozott, noha az állami ünnepeken, mint ma Észak-Koreában, óriási rakétákat vonultattak fel. A tömeg ugyanezt skandálta, de a rakéták képe sokkal erősebben ivódott az ember agyába, mint a szöveg maga. Megpróbáltam ennek az egésznek utánajárni. Netes forrásokban, megbízhatóakban, sehol sem említik. Aztán eszembe jutott, hogy a nyolcvanas években még nem volt digitalizálás. Így ez megmaradt fikciónak.

■ *A könyvben valóság. Vaszi, a szomszéd is a sugármérgezés áldozata, ez kiderül. Ő is a szervezők közé tartozott volna? És miért nem halhat meg otthon?*

– Neki nincs kihez fordulnia. Kórházba, mint a szervezők egyik vezére, nem mehet. Haza pláne nem, ahol a gyereket mérgezné meg. Marad egy köztes hely, egy hozzá hasonló ember családmáradék. Tudja, hogy ott jó kezekben van, mert a rendszer ellenségeiként érteni fogják, ami vele történt. Nekem most, hogy ezt kérdezed, az lett furcsa, hogy számomra milyen egyértelmű a válasz, és nem azért, mert én írtam ezt a regényt.

■ *Mert te ismered az alaptörténetet, én meg nem!*

– Az a félelmetes, hogy még mindig mennyire otthonosan mozgok ebben a hazugságokkal, háritásokkal, elhallgatásokkal terhelt világban és szövegkörnyezetben. És hogy ez milyen veszélyesen közel viszi az embert a konteóhoz.

■ *Nem is olyan nehéz, veszem észre rémülten, elképzelnem egy olyan rendszert, ami-
ben senki nem bízhat meg a másokban, sőt mindenki fél mindenkitől és minden infor-
máció félinformáció vagy dezinformáció. Pláne 2018 áprilisától.*

– Egy olyan elnyomó rezsimben, mint amilyen a Ceaușescu-rendszer volt, azok is, akik nem kollaboráltak – és sokan voltak ilyenek –, elkövettek, tettek olyasmiket, amiket egy normális világban nem tettek volna, eszükbe sem jutott volna tenni. Nem súgtak be senkit, nem jelentettek fel senkit, nem írtak alá semmit, de a saját érvényesülésük vagy akár a családjuk érdekében csináltak valamit, amit nem érezték helyesnek már az elkövetés pillanatában sem.

■ *És mondhatták, felmenthették magukat azzal, sokszor bizonyára joggal, hogy a rendszer, a helyzet rákényszerítette vagy majdhogynem rákényszerítette őket arra, amit éppen tettek.*

– Megdöbbenő, mivé tud lenni az ember egy elnyomó rezsimben.

■ *Mennyire lehet, lehet-e egyáltalán tisztességesnek maradni?*

– Diktatúrában nagyon ritkán és nagyon nehezen maradhat valaki tisztességes. Olyan lemondás, olyan aszkézis árán, amihez óriási erő kell, és ez az erő legtöbbször csak a teljes magányban, izolációban tartható fenn.

■ *Aki pedig ellenáll, nem hagyja eltörni a gerincét, az folyamatosan kockáztatja, hogy elpusztítják, akár fizikailag is.*

– És a diktatúrák családjában, legyenek a tagjai kollaborálók vagy ellenállók, vagy csak túlélni akarók, torz emberek nevelődnek, olykor nemzedékeken át.

■ *Ahogy a rendszer intézményei is torz embereket nevelnek. Ezt torokszorítóan jól mutatják az iskolai jelenetek.*

– A fantáziámból írtam őket, nagyon vigyáztam, hogy saját élmény ne kerüljön közéjük. Az érzéseim persze benne vannak. Tudom, milyen fojtogató petróleumzagban ülni egy osztályteremben, aminek a padlóját a pártkongresszus tiszteletére mosták fel közvetlenül tanítás előtt. Mi hamar felnőttünk, ugyanakkor sokáig voltunk tudatlanok. Gyorsan megtanultuk, mit szabad elmondanunk és mit nem, elemistaként, sőt óvodásként tudtuk, hogy titkolóznunk kell, megbabolázni a szavainkat, a fantáziánkat. Pedig ebben a korban még fut a fantázia, nehéz neki megálljt parancsolni! Emlékszem, az iskolakirándulásokon vicceket mondtunk a busz mikrofonjába, de mindannyian nagyon vigyáztunk, hogy még véletlenül se kezdjünk bele olyan viccbe, amiben Ceaușescu neve szerepel, mert valamelyik kísérőtanárr, ezt is tudtuk már másodikban, biztos szekus.

■ *Sok ilyen vicc volt egyébként?*

– Sok, persze! Majd' minden vicc ezen a pályán mozgott. Leszámítva a bugyuta, infantilis, humortalan dolgokat, amiket veszélytelenül elmondhattunk a kirándulásokon.

■ *A diktatúrák humora, illetve hát a humor a diktatúrában, mert a diktatúra maga dermesztően humortalan, ez is nagy téma... Károlyi Csaba teljes joggal utal rá, hogy sokan írtak már arról, milyen volt gyerekek lenni Ceaușescu idején, ő Csutak Gabit, Dragomán Györgyöt, Láng Zsolitot, Tompa Andreát, Vida Gábort említi.*

– Mert ez bennünk van. És sok még a kibeszéletlen trauma, amik áthagyományozódnak a családokban. Például Erdélyben a kilencvenes évektől kezdve nagyon sok válás volt. Azok a családok mentek szét, amelyeket az ember a legstabilabbnak érzett. Hirtelen mindenki elvált. Számomra akkor derült ki, hogy a véd- és dacszövetségek mennyire hamisak, és milyen gyorsan okafogyottá válik egy kötelék, ami valamivel szemben és nem valami érdekében tartja össze az embereket.

■ *Té és a környezetet hogyan élte meg Ceaușescu és felesége kivégzését? Péntek Orsolyával beszélgetve (Kalligram, 2018. március) ez is felmerült, ő azt mondta, ez is gyilkosság és „nem lehet egy másik embert megölni”. Ezt mondja a Biblia is, de, mondtam én, talán vannak különleges esetek, helyzetek.*

– Emlékszem, vártuk a kivégzést, valószínűleg azért, mondom így utólag, mert az egyértelműsítette, hogy tényleg vége van valaminek. De amikor bejátszották a felvételt, összeugrott a gyomrom, és sokan így voltunk vele. Már akkor hallani lehetett, hogy nem ez a média, nem erre kell használni. Egyesek megűszásnak tartották a gyors halálukat, vérszomjasak voltak, ami részben érthető: eluralkodott a lincshangulat. Mások valódi elszámoltatást akartak, de ennek is bosszúvágy állt a hátterében. Egyetértek Orsolyával: nem lehet megölni senkit. Ráadásul, ez ma már jól látszik, politikailag nem volt hathatós ez a megoldás. Én csak arra emlékszem, hogy napokig üres voltam. Még az sem vidított fel, hogy a tankönyvekben végre kidekorálhattuk a legelső oldalt, amin Ceaușescu portróját láttuk, majd papírrepülőket hajtogattunk a lapból és kieregettük őket az

ablakon. Azon a télen nem sok hó esett, ott málladoztak a szürkességben, néha fel-felkapta őket a szél.

■ *Jázmin arról is ír, hogy a gyerekkorának nem voltak színei.*

– A mi gyerekkorunknak tényleg nem voltak. Nem emlékszem színekre. 1989-ben a család egyik része disszidált Németországba, ahol később én is dolgoztam szállodai konyháslányként, és amikor hazajöttek látogatóba, 1989 őszén, az unokatestvéremnek egy égőpiros pánt volt a hajában, színes volt a ruhája is. Megjelent a szürke lakótelep poros Daciái között – mintha egy máglya lángolt volna! Avarbarna nadrágokat, foszöld szoknyákat, hamuszürke cipőket hordtunk.

■ *Egy ilyen gyerekkort az ember maga mögött tud hagyni?*

– Nagyon gyorsan! Aki belül is szürkévé vált, az persze nehezebben. Az ember alapvetően egy kényelmes, lusta állat, nagyon szeret a komfortzónáján belül élni, ezért akár az éberségét is hajlandó elaltatni. A diktatúrákba bele is lehet szürkülni, bele is lehet fáradni. Én például egyre inkább ezt érzékelem magamon. Hogy most már – noha imádok cikázni országok, kultúrák, nyelvek között –, kiszámíthatóan, egy helyben szeretnék élni.

■ *Budapesten?*

– Dél-Olaszországban.

■ *Mit fogsz ott csinálni?*

– Kertészkedni.

■ *Ez komoly?*

– Vágyalomként nagyon is.

■ *Magyarországra mikor jöttél át?*

– 2005-ben. Végigjártattak velem egy hároméves tortúrát: munkavállalási, tartózkodási, letelepedési engedély. Az utóbbi megszerzése előtt behívtak a Bevándorlási Hivatalba, kihallgatásra. Bevezettek egy földszinti helyiségbe, leültettek az ablakkal szembe, majd egyedül hagytak egy ideig. Végül bejött valaki és határozott mozdulattal elrántotta a sötét drapériát. Szeptember volt, egy nappal a születésnapom előtt, nagyon szerettem volna mielőbb túl lenni a beszélgetésen és megkapni az engedélyt. A hirtelen beáradó napfénytől megvakultam. De nem voltam szívbajos: megkérdeztem, hogy ez most afféle kihallgatós megfélemlítés-e, mert rám biztosan nem hatnak vele. És akkor elkezdődött a négyórás kihallgatás. Mint kiderült, mindent tudnak rólam. A gyerekkoromig visszamenőleg mindent. Okoztak meglepetéseket. Elkérték a mobilomat, nekem pedig el kellett mondanom, kik vannak benne.

■ *Nehéz döntés volt az áttelepülés? Régen, Ceaușescu idején, ez sokaknak, főleg művészeknek, alig megoldható erkölcsi dilemmát jelentett. Például Sütő András egyszerűen nem jöhetett volna át. Ha igaz (meg kellene kérdezni!), Király László Henrik király című versének, ami az 1983-as Janicsártemető című kötetben jelent meg, néhány sora Páskándi Gézának szól: „Én tefölöttem nem ítélek. / Elég nekem a rám szabott teher: / megőrzésért könyörgő múltunk, / és elég e jelen. / Amit tettél – ha magadért tetted – / üldözni fog, mivel itt az öregség, / bölcsesség kínoz, s az éjek páncélos rémei, / arctalan fenyegetései követnek sírodig. / De ha értünk tetted / – legyen bár tévedés vérpecsétje a tetten – / eljutsz a vágyott nyugalomba. / Részünkről kész a bocsánat, pedig / testvéreink hantjai bizonyítják nyilván / nyomorú, fájdalmas púposágát e földnek.”*

– Számomra nem volt nehéz így döntenem. Jönnöm kellett. Szorított a hely, ahol éltem.

■ *És nem bántad meg, hogy áttelepültél? Nyomasztó lehet naponta tapasztalni az éme-lyítően giccses Édes Erdély-romantikát is, az Erdéllyel kapcsolatos óriási tudatlanságot is.*
– Nem bántam meg, hogy eljöttem. Akkor persze még nem tudhattam, mivé fa-
julnak az itteni közállapotok. De talán épp ezáltal, a saját utam miatt, látok rá sok
mindenre. És ez segít egyben tartani magam.

■ *Az akkád eposz végén Istár feljön a fényre. Nem vagyok biztos benne, hogy a te hő-
nőd is.*

– Szerintem megtalálta azt a pontot, ahonnan el tud rugaszkodni. És ez nagyon
fontos mozzanat. Az elrugaszkodás ugyanis nem csupán szándék, nem csupán dön-
tés kérdése. Jó hátszéllel, szerencsével tud csak az ember mozgásba lendülni egy-egy
döntés után. Jázminnak meg kellett dolgoznia az elrugaszkodásért. Ahogy a leg-
többünknek, főleg errefelé. Ami történik majd vele, az sem hollywoodi történet.
De nekünk, kelet-európaiaknak, az önmagunkon végzett meló a legérdekesebb.

■ **D. Magyar Imre** (1955): tanár, újságíró, irodalmár. Hét könyve jelent meg. Megjelenés
előtt álló kötetei: *Párizs* (második, átdolgozott kiadás); *A magyarországi cigányság irodalma*
(e témából PhD-fokozatot is szerzett).

Király Kinga Júlia: 1976-ban született Marosvásárhelyen, jelenleg Budapesten él. Író,
műfordító, dramaturg. A Kalligramnál megjelent munkái: *A test hangjai* (novellafüzér), 2011.
Giambattista Basile: *A mesék meséje, avagy a kicsik mulattatása* (műfordítás), 2014. *Apa Sza-
rajevóba ment* (regény), 2017.

